

ZAMONAVIY INNOVATSIYALARNING NAZARIYASI VA BUGUNGI KUNDAGI TAJRIBALAR

Igamova Sh.Z.

BuxDU, iqtisodiyot kafedrası katta o'qituvchisi (PhD)

Ochilov Jamshid

BuxDU, Iqtisodiyot va turizm fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11142704>

Annotatsiya. Ushbu maqolada innovatsiya tushunchasining mazmun-mohiyati, uning mamlakat iqtisodiy o'sishida tutgan o'rni hamda rivojlanish evolyutsiyasi haqida keng fikr-mulohazalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, novatsiya, jahon iqtisodiyoti, innovatsion mahsulot, innovatsion jarayon, strategiya.

Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak.¹

Hozirgi bosqichda fan-texnika taraqqiyoti mamlakatning iqtisodiy ahvoli va jahon bozoridagi raqobatbardoshligini belgilovchi omil hisoblanadi. Bu esa, o'z navbatida, innovatsiyalarni ham (ilmiy-texnika taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omil sifatida) iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylantiradi. Bugungi kunda bu jamiyatning barcha sohalarining eng muhim elementi bo'lib, ular keyingi evolyutsiyani belgilab beradi va unga hissa qo'shadi. Jamiyatning barcha sohalarida o'zgarishlar juda tez-tez sodir bo'lmoqda. Allaqachon tanish bo'lib qolgan bu atamaga yanada mazmunli va batafsil yondashish talab qilinishi muqarrar.

So'nggi yillarda jahon iqtisodiyotida innovatsiyalarning roli, innovatsion mahsulotlarni joriy etish yo'nalishlari va usullarida ayniqsa sezilarli o'zgarishlar kuzatildi. Shu bilan birga, innovatsiyalar iqtisodiyotni intellektuallashtirishga asoslangan iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylanadi. Shu esta tutilsinki innovatsiya mavzusiga qarashlar evolyutsiyasida bir qancha tarixiy bosqichlarni ajratish mumkinligi. Shunday qilib, V.M. Komarov o'zining "Zamonaviy innovatsiya nazariyalari: umumiy yondashuv muammolari va istiqbollari" asarida to'rt bosqichni belgilaydi:

1) birinchi bosqich (1910-1930): innovatsiya nazariyasi asoslari shakllantirildi, innovatsiyalar va iqtisodiy tsikllar o'rtasidagi bog'liqlik masalalari o'rganildi. Bu bosqichning asosiy vakillari N.D. Kondratiyev va J. Shumpeter;

2) ikkinchi bosqich (1940-1960): birinchi bosqichda belgilangan makroiqtisodiy g'oyalarni ishlab chiqish, xususan, ilmiy-texnikaviy taraqqiyot va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish, davrni yaratuvchi innovatsiyalar muammosini ko'rib chiqish. iqtisodiy o'sish va boshqalar Bu bosqichning asosiy vakillari J. hisoblanadi. Bernal, R. Solow, S. Kuznets;

3) uchinchi bosqich (1970–1990 yillar) bu muammo bo'yicha nashrlar sonining tez sur'atlarda ko'payishi bilan tavsiflanadi, ularda evolyutsion nazariyani rivojlantirish bilan bog'liq g'oyalar, innovatsiyalarni boshqarish konsepsiyasi va boshqalar o'z aksini

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev

topadi. Ushbu bosqichning asosiy vakillari. G. Mensham, R. Foster, K. Freeman, A.I. Anchishkin, S.Yu. Glazyev va boshqalar. va boshqalar.;

4) to'rtinchi bosqich (2000 yildan hozirgi kungacha vaqt) tizim tahlilidan foydalanish va innovatsion faoliyatni o'rganish bilan tavsiflanadi. Hozirgi vaqtda eng dolzarb muammolar innovatsion siyosat va samarali innovatsion tizimlarni shakllantirish masalalari hisoblanadi². Ilmiy adabiyotlarda "o'zgarish" va "rivojlanish" deb talqin qilinadigan "innovatsiya" tushunchasiga turli xil ta'riflar ham berilgan. Bizning fikrimizcha, quyidagi ta'rif qiziqarli ko'rinadi. Innovatsiya-bu baholash mezonini mehnat unumdorligini oshirish bo'lgan yangi samarali texnologiyalar, mahsulot yoki xizmatlar turlariga ilmiy bilimlarni moddiylashtirish faoliyati. Faqat iste'molchilar tomonidan qabul qilingan mahsulotlar, xizmatlar, texnologiyalarda mujassamlashganda, ular innovatsiyalarga aylanadi.

Shunday qilib, innovatsiya nafaqat yangi texnologiyani joriy etish va yangi mahsulotlarni chiqarish, balki biznesni tashkil etish, kompaniyani boshqarish, iste'molchilar bilan munosabatlardagi o'zgarishlardir. Innovatsiya mezonlari iqtisodiy va ijtimoiy muhitdagi, odamlarning, ham ishlab chiqaruvchilar, ham iste'molchilarning xatti-harakatlaridagi o'zgarishlar bilan bog'liq.

Innovatsiya nazariyasining asoschisi, avstriyalik iqtisodchi Iosif Shumpeter innovatsiyani tadbirkorning foyda olish vositasi deb hisoblagan. Tadbirkor tomonidan innovatsiyalarni amalga oshirish orqali daromad olish har qanday tijorat tashkilotining asosiy vazifasiga bevosita mos keladi. Foyda tadbirkorni doimiy ravishda talabni o'rganishga, moliyaviy boshqaruvning zamonaviy usullarini qo'llashga, marketing faoliyatini tashkil etishni takomillashtirishga undaydi. Iqtisodiy o'sishning yangi sifati sharoitida innovatsiyalarni boshqarish", innovatsiyalar ishlab chiqaruvchi kuchlarning eng barqaror va bitmas-tuganmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'lib, uzoq muddatli o'sishni ta'minlaydi.

Shu sababli, u yoki bu texnologiyani yaratuvchilar ko'pincha innovatsion mahsulotlarni joriy etish va rag'batlantirishdan daromad olish uchun qanday modeldan foydalanish kerak degan savolga duch kelishadi? Shuni aniq tushunish kerakki, ko'pgina dunyoga mashhur loyihalarning muvaffaqiyati nafaqat ular ixtiro qilgan texnologiya, balki innovatsion loyihalarni boshqarishning puxta o'ylangan va amalga oshirilgan modeli.

Innovatsion rivojlanishning sharqona modeli milliy manfaatlarni himoya qilish va o'z mamlakatlari taraqqiyoti, xalqlar farovonligi va farovonligini oshirish muammolarini izchil hal etishga asoslangan.

Xalqaro standartlarga muvofiq innovatsiya innovatsion faoliyatning natijasi hisoblanadi va innovatsion faoliyat natijalarining quyidagi ko'rinishlaridan biri sifatida talqin etish mumkin:

- bozorga olib chiqilgan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot yoxud xizmatlar;
- yangi yoki takomillashtirilgan texnologik jarayon;
- amalda foydalanilayotgan ishlab chiqarishni tashqil etishning yangi usullari.
- Ko'rib chiqilganlarni umumlashtirgan holda innovatsiyalarni quyidagicha tartiblashtirish mumkin:
- innovatsion-mahsulotlar (yangi mahsulotlar va xizmatlar);

---

² Комаров В.М. Современные теории инноваций: проблемы и перспективы общего подхода: автореф. дис. ... канд. эконом. наук. М., 2011.

- innovatsion jarayonlar (mikro darajada - ishlab chiqarishni tashqil etishning yangicha usullari va yangi texnologik jarayonlar; makro darajada - bozorlar tuzilmasini o'zgartirish va yangi bozorlar tashqil etish).

Shunday qilib, innovatsiya yangilik (novatsiya)dan shunisi bilan farq qiladiki, yangi mahsulot dastlab bozorga kiradi, so'ngra bozor tomonidan qabul qilinsagina u keyinchalik tijorat qiymatiga ega bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, innovatsiya (yangiliklarni joriy qilish) bu yangilikni amalda qo'llashni anglatadi. Yaratilgan yangi mahsulot, yangi texnologiya yoki mehnatni tashqil etish va boshqarish borasida ishlab chiqilgan yangicha yondashuvlar amalda o'z ifodasini topsagina, bu yangiliklar innovatsiyalarga aylana oladi, demakki, barcha yangilik (novatsiya) lar ham innovatsiya bo'la olmaydi. Innovatsiyalar qaysi sohaga yoki qanday ko'rinishga ega ekanligidan qat'iy nazar ularning mohiyatini aks ettiruvchi umumiy jihatlar birlashtirib turadi.

Birinchiidan, ishlab chiqarishga joriy etilayotgan yoki bozorga olib chiqilayotgan barcha mahsulotlar, xizmatlar, jarayonlar yangi (yoki sezilarli darajada takomillashtirilgan) bo'lishi lozim. Ikkinchiidan, yaratilgan mahsulot ishlab chiqarish yoki shaxsiy iste'mol ehtiyojlarini qondira olishi va ayni paytda kiritilgan yangilik aniq bir tovar, xizmat yoki jarayonda o'z aksini topgan bo'lishi talab etiladi. Uchinchiidan, yaratilgan mahsulot bozor talabiga mos kelishi, tijorat jihatdan o'zini oqlashi va pirovardida ishlab chiqaruvchilar talabini qondirish kerak.

Zamonaviy innovatsion texnologiyalarni joriy etish korxonalar uchun ijobiy qadamdir. Innovatsion texnologiyalarni samarali axborotlashtirish makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va korxonaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini sezilarli darajada oshiradi, bu esa boshqaruv qarorlari sifati va darajasini, axborot jarayonlari va xizmatlari samaradorligini oshirishga olib keladi, bu esa o'z navbatida ijtimoiy-iqtisodiy, ilmiy, texnik, madaniy va hayotning boshqa ko'rsatkichlarini yaxshilaydi. Zamonaviy innovatsiyalar nazariyasi, innovatsion jarayonlarni tahlil qiladi, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy oqimlarga ta'sirini o'rganadi va yangi texnologiyalar va mahsulotlarni qo'llab-quvvatlashning eng yaxshi yo'llarini izlaydi. Bu nazariya, innovatsiyalar va ularning rivojlanishi uchun kerakli sharoitlar, muammolar va hal etilgan muammolarga yechimlar taklif etadi.

Bugungi kunda zamonaviy innovatsiyalar, soha chegaralari ko'p tarmoqlarda ko'proq muhim bo'lgan bir mavzu bo'lib kelmoqda. Texnologiyalar sohasida ishlab chiqarish, axborot texnologiyalari, telekommunikatsiya, tibbiyot va boshqa sohalarda katta rivojlanishlar ko'rsatilmoqda. Bu innovatsiyalar, yangi biznes modellari yaratish, xizmatlarni yanada sodda va samarali qilish, ekologik muammolarga echim topish va insonlarning hayotini yanada qulaylashtirishga yordam beradi.

Bugungi kunda bir nechta mamlakatlar zamonaviy innovatsiyalarni rivojlantirish uchun katta darajada investitsiyalar kiritmoqda. Bu innovatsiyalar, yangi sanoat mahsulotlari, energiya texnologiyalari, ishlab chiqarish usullari va transport sohasidagi yangiliklar orqali iqtisodiyotni yanada rivojlantirishni maqsad qiladi.

Zamonaviy innovatsiyalar bugungi kunda bir nechta sohalarda keng qamrovda amalga oshirilmoqda va ularga doimiy ravishda yangiliklar kiritilmoqda. Quyidagi misollar bugungi kunda zamonaviy innovatsiyalar sohasidagi muhim tajribalardan ba'zilarini ko'rsatadi:

1. Teknologiyalar sohasi: Sun'iy intellekt, ma'lumotlar analitikasi, robototexnika va boshqa sohalarda zamonaviy innovatsiyalar keng qamrovda rivojlanmoqda. Misol uchun, avtomobil

sanoati, yadroenergetika, biotexnologiya, nanotexnologiya va boshqa sohalarda yangi texnologiyalar va mahsulotlar o'zgarishlar yaratmoqda.

2. Ishbilarmonlik: IoT (Internet of Things) texnologiyalari, bulutli xizmatlar, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va boshqa sohalarda zamonaviy innovatsiyalar ishbilarmonlikni oshirishga yordam beradi. Kompaniyalar yangi texnologiyalardan foydalanib, xizmatlarini yanada samarali qilishga harakat qilmoqda.

3. Transport sohasi: Avtonom transport vositalari, elektr transport vositalari, transport tarmoqlaridagi texnologiyalar va boshqa innovatsiyalar transport sohasida yangiliklar keltirib chiqmoqda. Bu innovatsiyalar transport sohasini yanada samarali, xavfsiz va ekologik qilishga yo'l ochadi.

Umuman olganda, zamonaviy innovatsiyalar iqtisodiyotni yangilashda katta ahamiyatga ega bo'lib, global rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonlarni o'rganish va ularni amalga oshirishning eng yaxshi yo'llarini izlash bugungi kunda iqtisodiyot va texnologiya sohasidagi ko'pgina ilmiy tadqiqotlar va amaliyotlarning markazi bo'lib kelmoqda. Innovatsion rivojlanish asosiy e'tiborni tubdan yangi progressiv texnologiyalardan foydalanishga o'tkazish, yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishga o'tish, innovatsion faoliyatda ilg'or tashkiliy va boshqaruv echimlari bilan tavsiflanadi, bu ham mikro, ham makroiqtisodiy tendentsiyalarga tegishli. Bu resurslarni tejaydigan va chiqindisiz texnologiyalarni rag'batlantiradigan iqtisodiyotning yangi turlarining afzalliklarini o'rnatish va oshkor qilishga yordam beradi.

Innovatsiya iqtisodiy kategoriya sifatida ishlab chiqarish subyektlarida texnologik, ijtimoiy-ekologik va boshqa xususiyatlarning umumlashgan holatdagi o'zgarishlarini ifoda etsa, innovatsion investitsiyalashtirish o'zida faqat ishlab chiqarish va ijtimoiy xizmatlarni tashqil etish jarayonida bo'layotgan yangi sifat o'zgarishlarini ifoda etadi. Innovatsiya-yangiliklarni ishlab chiqarishga joriy etish, resurslardan samarali foydalanishga asoslangan iqtisodiy o'sishdir. Uning yetakchi omili fan va texnika taraqqiyotining so'nngi talablariga javob beradigan dastgoh, yangi texnologiyalar bilan ishlab chiqarishni qayta jihozlash yoki ishlab chiqarish maydonini kengaytirish hisobiga emas, balki unda qo'llaniladigan resurslarning sifatini oshirish orqali erishilmoqda. Chunki, innovatsiya natijalari ilm-fan va texnika sohasida iqtisodiyot yangiliklarining nazariy kashf etilishi va amaliyotda qo'llanilishi natijasida samarali rivojlanishi mumkin.

References:

1. Igamova, S. (2021). The Role Of The State In The Innovative Development Of Industrial Enterprises. Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz), 8(8).
2. Igamova, S. (2022). WAYS TO ORGANIZE INNOVATIVE ACTIVITY IN ECONOMIC SECTORS AND INCREASE ITS EFFECTIVENESS. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 24(24).
3. Tairova, M. M., Kadirova, N. R., & Aminova, N. B. (2021). The Essence And Content Of Marketing In The Field Of Innovation. Essence, 5(2), 261-264.
4. Niyozovna, N. I., & Azimov, O. O. (2021). The role of investment and modernization in the development of the uzbek economy. ResearchJet Journal of Analysis and Inventions, 2(06), 140-145.

5. Комаров В.М. Современные теории инноваций: проблемы и перспективы общего подхода: автореф. дис. ... канд. эконом. наук. М., 2011.
6. Abdullayeva, H. (2023). BIZNESDA INNOVATION MARKETINGNING USLUBLARIDAN FOYDALANISH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 43(43).
7. Urakova, M. (2020). РОЛЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИЙ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТОВАРОВ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 1(1).

